

мотиви, които сме свикнали да свързваме едва с появата на поетическия индивидуализъм на Пенчо Славейков — за гордия поет, който не може да носи „общата верига“, който „няма място, няма час“ и не се интересува дали чувствата и идеите му се споделят от другите, защото е призван да твори за вечността.

Под „Общество и певец“ Вазов е означил „Из Буря и мелодия“, т. е. по замисъла на автора този диалог е трябвало да изиграе едновременно ролята на „Епилог“ на неговата дотогавашна лирика и на въвеждане към нейната нова насока, израз на която е щяла да бъде другата пригответна по същото време стихосбирка, спомената в предговора към „Поля и гори“, която според поета щяла да има вече „съвсем друг характер“. По редица причини тази стихосбирка не успява да излезе като цялост. Но ако проследим предназначенията за нея сяхотворения, писани през 1882—1883 г. и разпръснати в различни издания от различни години, ще разберем в какво се състои техният „съвсем друг характер“ — тук авторът на „Епопея на забравените“ напуска познатия терен на историческите борби и обществени съблъзвки, за да се вгълби в сърцето на отделния човек. И това е фактически първият израз на една характерна за развола на българската литература закономерност, която се очертава ясно едва през 90-те години — отделянето на индивида от народната маса като самостоятелна духовна ценност.

Тези моменти, към които се прибавят и споменатите от Стоян Каролев мотиви в лирико-фантастичната поема „В царството на самодивите“, и други литературни изяви на Вазов от първото следосвободенско десетилетие, не са „изключение“, а набелязваща се линия в неговото творческо развитие от този период. И това налага, струва ми се, едно по-диалектично отношение към поета, чието литературно дело бе така всеобхватно, че проправи път дори и за своите бъдещи отрицатели. С изключителната си чувствителност към повелите и повестите на времето той пръв долавя и изразява някои закономерни в появата си тенденции, мотиви и конфликти, които други щяха да подема и доразвият в нова поетическа философия, чиято първа жертва щеше да стане самият той. Твърдението на Каролев, че някои от „модерните“ идеи на „Мисъл“ се вмъкват „по-късно“ в „процените“ на генералната естетическа линия на Вазов, не е точно. В началото на 80-те години, доста преди появата на крѳа „Мисъл“ и оформянето на неговата естетическа платформа, Вазов е в същност по-близо в своето развитие до някои от неговите основни насоки, отколкото по-късно, когато започва литературният двубой между тях. И това е естествено и обяснимо — защото фактът, че т. нар. „млади“ насочват първите си и най-отровни стрели тъкмо срещу него, по-късно замразява развитието на тези тенденции в творчеството му.

Разбира се, в по-широкия си смисъл всичко това е не толкова възражение, колкото допъл-

нение към основната теза на книгата на Каролев, още едно доказателство за „обективните исторически предпоставки“ на борбата на Пенчо Славейков за навлизане на литературата ни в нови идейно-естетически и емоционално-психологически сфери. Необходимо е, която бе почувствувал и Вазов още в първите следосвободенски години.

Бих искала да завърша рецензията си с един цитат, който не е изведен от автора като заключение и който може би наистина не отразява цялата сложност на изградената от него образ, но който за мен като читател бе основното внушение, което остави този двутомен труд: „С всичките си противоречивы идеи и склонности Пенчо Славейков в края на краищата е един културен мисионер, един своего рода просветител. Той продължава делото на баша си — вече в други условия и с други представи за нравствени и естетически ценности. Ето защо въпреки бурните си и дръзки набези срещу популяризацията на изкуството и срещу тенденциите в художествените произведения той, както беше споменат, сам поставя нравствено-просветителски, борчески, „тенденциозни“ задачи на „младите“: да всяват „човеци“ в съзнанието на „днешния човек“, да му дадат оръжие за „битвите на бъдещето“ — така зове неговият естетически манифест „Българска поезия“. Изкуството за него е освен „откровение на индивидуалитета на художника“, още и „средство за очо-вечаване“, поетът е „оръжие на културата и борец за нея — борец за живота и неговото бъдеще“ (т. II, с. 286).

С богата фактологическа аргументировка, марксистическа яснота на постановките и професионална вешина на интерпретацията Стоян Каролев защитава убедително едно лишено от предубеждения, трезво и същевременно проникновено разбиране за ролята на Пенчо Славейков в българския духовен живот и литературно развитие — роля на творец, притежаващ „самосъзнанието“, че изпълнява една голяма и отговорна „нравствено-културна мисия“. И всичко това — независимо от отделните възражения или пожелания, които биха могли да се отправят — определя високата научно-исследователска стойност на книгата „Жрецьтвото“ — едно ново постижение на нашата все по-обогатяваща се в жанрово, стилово и методологическо отношение литературноисторическа наука.

Милена Цанева

„АЛЕКСАНДР ВЕСЕЛОВСКИЙ
И СОВРЕМЕННОСТЬ“ ОТ И. К. ГОРСКИ
М., изд. Наука, 1975

Книгата на съветския литературовед И. К. Горски представлява интерес за широк кръг специалисти, които разработват в сравнителен план въпроси на фолклора, литературата, етнографията и други основни сфери на национал-

ните култури. Трудът е още повече адресиран към ония, които осветляват специално методологическите принципи на съвременното сравнително литературознание. Защото авторът му възприема изсявяването на тези принципи и тяхното творческо прилагане в самия изследователски процес като изключително важно условие за развитието на сравнителното литературознание, за успешното реализиране на една от класическите задачи, която то си е поставило: сравнителна история на световните литератури. Набелязана преди повече от един век още с първите по време значителни изследвания в тази област на литературата и сродни на нея хуманитарни науки, идеята за такава история постепенно обхваща усилцията на много учени, като същевременно се осмисля в концепцията на различни методологически школи и направления. В наши дни тя вдъхновява редица нови търсения и заема централно място в изявата на марксистическото общо и сравнително литературознание.

Като има пред вид възприеманите и вече осъществени стъпки към реализирането на споменатата идея, авторът на труда си поставя похвалната задача да доближи съвременния читател максимално до голямото търсена правилна интерпретация на голямото научно дело на Веселовски. И това е напълно основателно, тъй като в капиталните проучвания на Веселовски тази идея е получила ярък и теоретически осмислен израз. И. Горски доказва, че руският учен се е движил към нейното осъществяване с всяка своя нова стъпка в науката; многобройните му проучвания, дори и най-разнородните, се обединяват от тази идея. Макар че не са довели своя автор до очакваната обща панорама, те съдържат ценни обобщения, фактологични разработки, методологически постановки и пр., които представляват интерес и за съвременния специалист. Такъв е и смисълът на пирирането в труда твърдение на В. М. Жирмунски от 1940 г.: „Теоретическият патос на цялата работа на Веселовски като учен се състои в идеята за създаването на история на литературата като наука.“

В светлината на този факт става още по-ясно защо през последните години, когато сравнителното литературознание се обвързва с лице към най-отговорни въпроси на своя собствен предмет, вниманието на редица специалисти се насочва определено към отделни въпроси (предимно теоретични) на голямото наследство на Веселовски. Трябва да се добави, че в отличие от тях И. Горски се спира на целия комплекс от проблеми, които поставя делото на руския учен — един от създателите и най-авторитетните представители на модерното сравнително литературознание в Русия, а в определена степен — и в Европа от втората половина на XIX в. Естествено и той отделя особено внимание преди всичко на методологическите въпроси, защото счита, че именно в тях е същността на избора аспект на темата — Веселовски и нашата съвременност.

Най-значителните от тях обхващат постиженията и слабостите на сравнителните проучвания днес (предимно в СССР и отчасти в други страни); отсъствието на единен научен подход към наследството на руския учен и причините, които обясняват противоречивата оценка за това наследство; основни моменти от живота и дейността на Веселовски с оглед на възприетите и следвани от него идейно-естетически схващания и научни методи; критичното му отношение към принципите на братя Грим, Т. Бенфей, Е. Тейлер и други теоретици от XIX в. на сравнителното направление в литературата и близките на нея хуманитарни науки; главното в концепцията на Веселовски и прогресивната същност на неговата теория „встречных течений“; основните му проучвания и тяхното конкретно-историческо или общометодологическо значение за развитието на тази дисциплина.

Както личи, в рецензирания труд са застъпени, общо взето, три групи от въпроси, които могат да бъдат определени така: културно-исторически и биографични (те заемат най-малко място и засягат обстановката в Русия, идейната атмосфера в Италия и други европейски страни), общотеоретични (отнасят се до развитието на литературознанието като наука), собствено-методологически (имат се пред вид най-вече възгледите на Веселовски и принципите, които предопределят етапите в историята на сравнителното литературознание. Като ги разглежда строго синтетично в тяхната тематична и логическа взаимовръзка, авторът набелязва някои постановки от общо литературоведческо естество и те първи привличат вниманието на специалиста. От една страна, той очертава широк контекст от явления и тенденции в сравнителното литературознание, преди всичко ония, които имат посредствено или косвено отношение към наследството на Веселовски; акцентува върху такива особености на епохата и биографията на учения, които правят безспорна мисълта за близостта на схващанията му до идейно-естетическите позиции на руските революционери-демократи; разяснява обстоятелствено двете противоположни гледни точки спрямо Веселовски и във връзка с тях категорично отхвърля едностраничните оценки на „догматичната критика в миналото“; изтъква при това, че е в съгласие с една удобна за самата нея формула („от буржоазните учени може да се използват само фактите и нищо друго“). Последната е направила „сериозен“ опит главно в една насока: да подмени творческото изучаване на съчиненията на Веселовски с утвърждаването на терминологични квалификации за учения и неговия метод. В тази именно връзка авторът отдава по убеждение своето предпочитане на една констатация на В. Ф. Шишмарев от 1938 г., според която „ние често оперираме с готови мисли и положения, като понякога даже напълно не си даваме сметка

или пък забравяме за това, че те водят към Веселовски“.

Като се противопоставя на споменатия подход, критикуван сериозно от такива изтъкнати представители на съветската литературоведска мисъл, каквито са Н. И. Конрад, М. Б. Храпченко, М. П. Алексеев, В. М. Жирунски, И. Г. Неупокоева, А. С. Бушмин, И. Ровда и други, в съгласие с тях Иван Горски не обявява Веселовски за революционен демократ и още по-малко за марксист в теорията и практиката на литературната наука. Това било според него също необективно, ненаучно и вредно за изясняването на въпроса. Той обаче обръща внимание върху необходимостта от диференцирана характеристика на представителите на руската академическа наука от предмарксистския период и вижда в задълбочения анализ на наследството им за правилни и точни решенията на част от въпросите, които поставя темата на неговото изследване.

Възприел в книгата си такъв именно подход, съветският литературовед постига и други тип резултати, по които в същност може в най-голяма степен да се съди за приноса на труда му. На обичайните за „догматичната критика“ терминологични квалификации относно идейните възгледи и метода на Веселовски той противопоставя неизследваното още богатство от обобщения, конкретни разработки и творчески замисли в капиталните му съчинения, които не са преиздавани и поради това трудно достъпни за читателя със специални интереси. Тук първо привличат ценните наблюдения на И. Горски относно метода на Веселовски и актуалността на неговото научно дело. Според автора връзката на руския учен със съвременността обхваща по-конкретно следните отличителни особености на разглежданото творчество: широкия тематичен обхват на изследователските интереси на Веселовски; материалистическата в основата си интерпретация на художествените явления, която той е давал, разглеждайки ги като отражение на обективната действителност и в най-тясна връзка със специфичните условия на историята на всеки народ поотделно; неговото принципино отношение към взаимодействието между литературите, които е възприемал като неотменна черта на общия културно-исторически процес; принципите, върху които е изградил основните си трудове и най-вече „Историческа поэтика“; същността на извещаната в науката теория „встречных течений“.

След като разяснява споменатите особености, И. Горски пише в заключение: „В какво се състои главното, което ни дава основание да ценим така високо наследството на Веселовски?“ И отговаря на този възлов въпрос: „... в опита на учения да насочи всички историко-литературни изследвания към обясняване на произхода на словесното изкуство от позициите на материалистическата естетика“ (182).

Авторът на разглеждания труд, написан почти изцяло в полемичен тон, има и още една заслуга от общ характер, която следва да бъде отбелязана предварително. Широко известна е вече мисълта за „кризата“ в съвременното сравнително литературознание, забелязана първо преди 10—15 г. в методологическите проучвания и потвърдена по-късно в практиката на самия изследователски процес, където за съжаление тя се оказва повече резистентна. Реалността на тази „криза“ се признава от всички специалисти, нея не отринава и авторът на разглеждания труд. Главното обаче е другаде и днес то по своему отграничава съвременната буржоазна компаративистика от марксистическото сравнително литературознание. Представители на първата неизбежно стигнаха до отричане на самото сравнително литературознание, на неговите възможности да разкрие многообразието от общи и национално специфични закономерности на литературния процес и паралелно с това да създаде неговата цялостна сравнителна панорама. За представителите на марксистическото сравнително литературознание такава постановка е противопоставителна на самото литературно развитие, което протича в атмосферата на постоянно разширяващи се възможности между народите. За тях споменатата „криза“ придобива различен, а в немалка степен и противоположен смисъл — активизира усилията, насочени към по-нататъшното обосноваване и прилагане на действително творчески сравнителни методи за изследване на закономерностите и художествените явления в единния литературен процес. Това в същност подчертава не само перспективата на сравнителното литературознание, но и обективната реалност на неговия предмет — общите закономерности, исторически обусловените взаимодействия между националните литератури, типологическите аналогии, взети, разбира се, в диалектическата им взаимовръзка.

Така или иначе факт е, че до споменатата „криза“ се стигна вследствие и на понижението отгласи историческо познание в собствената област на сравнителното литературознание. „За да нарисуваме картината на съвременното изучаване на литературите и за да отговорим на въпроса, в какво конкретно ние превъзхождаме своите предшественици в тази област — пише авторът още на с. 5, — необходимо е преди всичко да изучим, от една страна, постиженията на домарксистическото сравнително литературознание, а, от друга — марксистическото. . . ; подчертавайки в двата случая по какъв начин са били постигнати положителните резултати, да издигнем тези наблюдения до степен на специалното, методологическото обобщение. В същност това е задача с две неизвестни. . . “ С други думи, авторът има пред вид острата необходимост от действено и последователно обогатяващо се историческо познание относно развитието във всички сфери на сравнителните проучвания. Следва да се добави, че при съвременните условия

задачи именно такава историческо познание, „издигнато до степен на... методологическо обобщение“, придобива характера на важно условие за по-нататъшното утвърждаване на перспективите на самото сравнително литературознание.

Да погледнем сега отблизо поне на някои от основните въпроси, чиято разработка в труда е повече мотивирана. От само себе си е ясно, че постановката на темата (Веселовски и съвременността) изисква да се познават еднакво добре и двата компонента — делото на руския учен и развитието на научната област, в която той утвърждава своето име. И неслучайно съветският литературовед си служи постоянно с паралели и съпоставки, запълнени с материал от различните области на литературната наука, а също и от други сродни или далечни клонове на научното познание; основава се на многобройни публикации.

И все пак налага се една основна критична бележка, която произтича от казаното по-горе за „историческото познание“. И. Горски отдава голямо значение на историческия принцип в литературоведските проучвания и специално в сравнителните. В собственото си изследване обаче той не го провежда последователно и от възможностите му не се възползва в необходимата по-голяма степен. Оттук и впечатлението за известна едностранност на оценката, която се поддържа в труда за състоянието на съвременното сравнително литературознание. Тя е непълна дори и в частта си за сравнителните проучвания в СССР, макар че в нея авторът е повече обективен и защитава свое мотивирано, компетентно мнение. Получило се е така, че в книгата изпъкват две основни измерения: Веселовски и новото сравнително литературознание, което в определени случаи — изтъква авторът — повтаря или заема принципиални положения от наследството на руския учен. Много от проведените в труда съпоставки и паралели повече съизмерват тези две отдалечени една от друга точки, като почти не засягат еволюцията на свързващите или разграничаващите методологически, тематични и други линии. С това може да се обясни например обстоятелството, че в него не са изключение беглите прегледи на извършеното през изминалите етапи и преди всичко през последните две-три десетилетия на нашия век, номиналното отбелязване на значителни трудове, подсиленото акцентуване на недостатъци и непълното посочване на постижения, които са очевидни даже в сборниците на различните славистични, балканистични и общокомпаративистични международни форуми.

Вярно е твърдението на автора, че постановката на актуалния и днес въпрос за характера на една сравнителна история на световната литература (и изобщо на сравнителните проучвания) води — съзнателно или не — и към Веселовски, тъй като отразява някои неговии идеи, мисли, обобщения. Това е и напълно

естествено. Не може обаче да не се отладе нужното значение на факта, че методологически тази постановка е далеч по-обогатена. И това собствено затруднява нейното цялостно осъществяване. Общозвестно е също, че се разшириха твърде много проучванията за многообразните литературни връзки, обстоятелство, което отбелязва и авторът на разглеждания труд. И тук обаче главното не е в срещаните се методологически и методически заемки от миналото, или от проучванията на самия Веселовски. Не подлежи на съмнение фактът, че под въздействието на различните нови публикации се разкри в по-голяма степен методологическата несъстоятелност на една обща история, изградена върху опита на няколкото само големи литературни. Всеки опит в посока на старата концепция влиза своеобразно в остро противоречие с практиката на изследователския процес. От друга страна, тъй като сега, в условията на такава усилено разглеждане на този род явления, се стигна определено до синтез на генетическите връзки с типологическите аналогии в литературното развитие, което пък от своя страна ни доближава до една съвременна теория на литературните взаимоотношения, възможна като част от общата теория на сравнителното литературознание. Верни са също заключенията на автора и често цитираните от него мисли (по-специално на М. Б. Храпченко например) за това, че „всяко положително в трудовете на А. Веселовски... трябва да бъде използвано от нас, за да можем на нова методологическа основа да построим зданието на марксистическата историческа поезика“. Не може да се оспорва обаче и обстоятелството, че изследователският процес е вървял в посока на това „положително“ и преосмисляйки го, се и издигнал през последните десетилетия на препоръчаното преди ново методологическо равнище. Още повече, че зад цитираните мисли стоят имена на крупни учени, които едва ли би могло да се твърди, че са използвали наследството на Веселовски само като пример за „методологически назидавания“, без да осмислят в собствената си практика „положителното в него“.

Изобщо картината, струва ми се, е много по-пъстра и подробно разглеждана на отличаващите я методологически и други линии би направила още по-убедителна изходната позиция на автора, която не буди възмущения. Съвременното сравнително литературознание не е и не би могло да бъде механично въртящ се спътник около изяви в миналото принципи, идеи, теория, а историческото познание от своя страна не може да бъде пълно и действено, ако то се ограничава най-вече с едно или един само явления.

По начало логичен и прецизен в обобщенията си, И. Горски поддържа правилни становища по много от общометодологическите въпроси, които разглежда винаги в известна връзка с научното наследство на Веселовски.

По един от най-оживено дискутираните въпроси (за метода) той счита, че „сравнителното изучаване на литературите може и трябва да разглеждаме също като особен, относително самостоятелен метод на марксовското литературознание“ (20). И привежда в тази насока съображения от теоретично естество. Същевременно синтетично излага характерните за светската наука четири схващания относно спецификата на художествената литература, а именно: да даде художествено познание за света (Г. А. Недошивин, Б. Г. Кубланов, А. К. Дремов и др.); да постигне идеологическо осмисляне на света (П. Н. Медведов, Г. Н. Поспелов); да даде познание за „естетическите свойства на действителността“ (А. И. Буров, Ю. Б. Боров, В. В. Ванслов); да съчетава познавателната, естетическата, възпитателната и други свои функции (М. С. Каган); към анализа на тези гледнища авторът прибавя, че самата специфика на изкуството се изменя и трябва да бъде разбирана в нейното движение (25—28).

Следвайки общия план на своя труд, светският литературовед изтъква необходимостта от по-задълбочена оценка също на някои методологически направления в литературната наука, с чиито принципи делото на Веселовски и самото сравнително литературознание са генетически свързани. За позитивизма например, към който отделни автори отнасят изцяло и Веселовски, той пише: „Позитивист не е оня, който приема еволюцията (нейното огромно значение не оспорват нито революционните демократи, нито марксистите), а оня, който с нея ограничава цялото развитие, отричайки необходимостта и правомерността на скокообразните преобразования. Също така не е позитивист още и този, който се стреми да разкрие във всички явления тяхната закономерност, а оня, който механично прилага законите на природата върху историята на обществото“ (75).

Застнал на такава именно позиция, И. Горски не само изобличава терминологично-квалификационния подход в научната критика за Веселовски, но и дава по-разгърната характеристика на метода му, анализирайки всички или най-много отличаващите го черти. Така според мнението му в своите най-значителни изследвания руският учен се е придържал повече последователно към сравнително-историческия метод. И за да не бъде разбран неточно, привежда три важни особености на този метод, извън който неговата същност остава неясна. „Като индуктивен — пише авторът — този метод почти напълно изключва произволността на умозрителните заключения; като исторически той позволява уверено да се отдели онова, което се повтаря в продължение на многовековното развитие, като сравнителен, повторен в редица паралелни обобщения, той предпазва от омази едностранчивост“, към която понякога водят наблюденията върху една само литература. „Всичко това, взето заедно, осигурява висока степен на обектив-

ността на изводите, постигнати посредством този метод“ (229).

Трябва специално да се отбележи творческият характер и на разсъжденията, които авторът излага във връзка с основоположните теории в сравнителното литературознание на XIX в. По-подробно той изяснява познатите три такива теории: митологическата, чиито създатели братя Грим утвърждавали общността в произхода на произведенията; теорията на заимствването, формулирана от Т. Бенфей, според който „произведенията бродят и като преминават от един у друг народ, те си влияят взаимно“; теорията на самозараждането, прилагана предимно в етнографията и първо от Е. Тейлер и А. Ленг, които смятат, че „сходни митове, легенди, песни и пр. могат да възникнат на различни места, независимо едно от друго, без каквото и да е генетическо родство помежду си, а единствено вследствие на аналогични условия в живота на народите“ (144—145).

Засягайки този род въпроси, светският литературовед достига до най-високата точка на своето теоретично изследване. Сега вече и анализът на конкретни произведения на руския учен, и спорът му с някои автори, оценявали неговия метод, придобиват друга насока. От една страна, се подчертава, че А. Веселовски се е ползвал широко от тия три основоположни и господстващи през определени периоди теории. От друга страна, изтъква се, че той не само възприема и творчески прилага положителното, което те съдържат, но и полага на остра критика несъответното и присъщата на всяка една от тях тенденция да счита за единствено правилна и всеобясняваща собствената си гледна точка. И привежда конкретни доказателства за това, какво по-точно Веселовски е вземал или отричал, придържайки се твърдо към убеждението, че едно направление не изключва другото, а, напротив, „необходимо е даже те взаимно да се допълват“ (156). В същност това схващане, изложено по-определено в докторската дисертация на учения „Из истории литературного общения Востока и Запада“, води към главното в теоретическите принципи на Веселовски, образувачи основата на неговата теория „встречных течений“.

Разбира се, същността на тази теория не трябва да се възприема като обикновен опит за сумиране на трите гледни точки — „общността на произхода на произведенията, взаимното влияние, самозараждането“. Тя е теория „органически синтез“, във и чрез който се отрича „присъщата им вътрешна противоречивост“ (173—174). Към генезиса на този синтез водят както споменатите три теории с положителното, което те имат, така и още повече „принципиално нови методологически постановки“, съдържащи се в естетиката на руските революционни демократи. По-специално авторът на труда има пред вид следните основни положения: 1. „Художествената литература и въобще поезията отразява дей-

ствителния живот, а не само прекрасното. 2. Културата, както и народът, нейният създател и носител, се намират в процес на постоянно развитие. (Според Веселовски историята на поезията е особено движение, което по най-непосредствен начин зависи от ръста на общественото съзнание.) 3. Паралелизмът в развитието на литературните явления (типологически сходства) и международното общуване (взаимодействията на литературите) са главните черти на процеса, който се нарича история на световната литература. . . Единството на националните литератури се осигурява от тяхната обществено-битова обусловеност в единния културно-исторически процес. 4. Както във всяка борба, така и в литературната побеждава онова, което се поддържа от колективна, масата, народа. . . „Поетът се ражда — отбелязва Веселовски, — по материалите и настроението на неговата поезия е приготвила групата (масата). В този смисъл може да се каже, че петраркизмът е по-стар от Петрарка. Индивидуалният поет, лирик или епик е винаги групов, разликата е само в степента и съдържанието на битовата еволюция, отделяща неговата група“ (174—178).

В духа на „творческият синтез на прогресивните научни идеи“ (по думите на В. М. Жирмунски) А. Веселовски стига до нова постановка на някои принципи въпроси. Той по-конкретно отхвърля становището на Т. Бенфей, че сходствата на мотивите са определящ критерий за доказване на „зависимост между отделни произведения и автори“; в отличие от това становище набелязва в своята незавършена „Поэтика жанров“ други критерии, с помощта на които би могло да се реши основният въпрос за съотношението между самобитното и влиянието в литературата, между сферата на „самозараждането“ и сферата на „влиянието“. „Ключ към решаването на възникващите пред него проблеми — пише Г. Горски — той вижда в такава концепция, при която, от една страна, биха се взели под внимание различните степени на обществено-битовото развитие, а, от друга — относителната морфологическа сложност на повествователните схеми. Простото исторически предхожда сложното, неразвитото — развитото и следователно. . . простите поетически форми също трябва да предшествуват по-сложните. Така ученият стигнал до мисълта за необходимостта строга да се различават „мотив“ и „сюжет“ (170). И като добавя още пояснението на Веселовски, че „мотивите се отличават с простота и устойчивост, а сюжетите са сложни и вариат, отразявайки взаимодействията между литературите“, авторът предава и друго характерно изказване: „Поради това върху основата

на мотивите не трябва да се строи теорията на заимствването. . . Като сложни комбинации на мотивите сюжетите не могат да се повтарят случайно“ (170—171), т. е. те са носител на влиянието, произтичащо от литературните взаимодействия. Налага се да напомним в скоби отбелязаното и в труда обстоятелство, че цитираните и подобни на тях обобщения послужили по-късно като „основание“ Веселовски да бъде причислен към школата на руските формалисти, което пък предизвикало остроумната реплика на Б. В. Шкловски от 1947 г.: „За теорията на формалистите Веселовски отговаря така малко, както Аристотел за Буало.“

Сложни въпроси, които засягат същината на сравнителното литературознание като наука. Не от вчера те привличат вниманието на многобройни специалисти и стоят в центъра на разговора за качествено новото в развитието и перспективите на марксистическите сравнителни проучвания. Този разговор преминава своеобразно през различни публикации, дискусии, международни форуми, затихва и отново се подема, насочвайки изследователската мисъл към комплексното изясняване на разнородните данни относно общите и национално специфичните закономерности и явления на литературния процес. С по-главните конкретни разработки и най-вече със своя научен подход към голямото наследство на Веселовски И. Горски стимулира този разговор, като същевременно обособява напълно една от важните му теми. Нейното по-нататъшно изясняване би трябвало да ни доведе до обогатени и повече прецизирани познания относно онова, което отличава „теорията срещених течений“ от марксистическата концепция в сравнителното литературознание, а също и за откритите сега специални въпроси, които тази теория поставя в неретроспективен план.

Особена заслуга на автора е още и тази, че той акцентува в теоретичен план специално върху гравитиращата роля, която обективното и единствено в този смисъл действено историческо познание има по принцип и на съвременния етап за целенасоченото развитие на всички сфери на литературната наука. Всичко това ни убеждава още веднъж, че представеният тук труд на светския литературовед е оригинално и необходимо днес теоретично изследване. То предлага решения по разискваните в него въпроси и създава нови научни предпоставки за тяхното по-широко изясняване в контекста на задачите, които си е поставило марксистическото сравнително литературознание.

Илия Конев